

Zbožnost a rodová reprezentace na šporkovském panství Heřmanův Městec v 1. polovině 18. století*

David Novotný

Rok 1661 byl poznamenán řadou událostí, ačkoliv o málokteré z nich současníci předpokládali, že změní dějiny. Nikdo netušil, že v listopadu tohoto roku narozený infant Karel bude za necelé čtyři desítky let posledním potomkem španělské větve Habsburků a s jeho odchodem vypukne krvavá válka. Téhož roku úmrtí kardinála Mazarina dovolilo zažehnout hvězdu Krále slunce. V českých zemích odchod Valeriána Magniho, diplomata a blízkého spolupracovníka Arnošta Vojtěcha z Harrachu, předznamenával končící etapu českých církevních dějin spojenou s kardinálovým jménem.¹ Království české však žilo svými všedními starostmi, což dvojnásob platí pro severozápadní kout Chrudimského kraje.

V tomto roce se majitelem panství Heřmanův Městec a statku Morašice stal Jan svobodný pán ze Šporku (+ 1679).² Uvázal se tím v držení domény zahrnující jedno město (Heřmanův Městec) a téměř tři desítky vesnic a osad, vápencové lomy a rozsáhlé lesy. Samotná změna majitele by nepředstavovala nic zásadního. Panství a statky přecházely z ruky do ruky běžně. Zajímavější je osoba nového vlastníka. V krátkosti lze říci, že baron Špork, jenž byl za své válečné zásluhy v roce 1664 povýšen do hraběcího stavu, nepatřil mezi výkvět říšské či české nobility a už vůbec ne mezi průměrné jedince. Byl prý silné tělesné konstituce, pocházel z nuzných poměrů a jeho strmou kariéru končící ziskem hrabě-

* Tento článek vznikl v rámci grantového projektu ESF, OP VK, Katedry historie FF UP *Konfesijní kultura mezi středověkem a moderní dobou* (CZ.1.07/2.3.00/20.0192).

¹ K čemuž námátkou například Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí: Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2008; Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha: Grada, 2013; Stanislav SOUSEDÍK, *Valerián Magni: Kapitola z kulturních dějin Čech 17. století*, Praha: Vyšehrad, 1983.

² Ke koupě srov. Národní archiv v Praze (dále jen NA Praha), Desky zemské větší 135, G 13r (koupě Heřmanova Městce) a Desky zemské větší 313, L 13 (koupě Morašic).

ciho titulu a několika panství v Čechách odstartovala služba ve vojsku Maxmiliána Bavorského na počátku třicetileté války a následně v šicích císařské armády.³ Šporkovský hraběcí erb ostatně vyjadřoval strmost kariéry a přílišnou bledost modré krve nositelů výstížně. Neobsahoval totiž žádné původní (rodové) znamení, zato nesl císařského orla (1. a 4. pole), českého lva (2. a 3. čtvrt) a v srdečním štítku hlavu Turka, která nahradila obrněnou paži.⁴ Šlo o jedno velké polepšení. Na první pohled bylo patrné, že se jeho nositel nehonosí činy předků. Spíše mu bylo možné připisovat rozhodnost, ráznost a štěstí. Přesto s užíváním erbovnicích figur v rodové reprezentaci generace vojevůdcových potomků nešetřily. Na pokusy o dosažení společenské legitimizace Šporků v očích pobělohorských urozců zdůrazňováním vojenských zásluh zakladatele rodu a přepjatým kulturním mecenátem řada autorů opakovaně poukázala.⁵

³ K životu generála Šporka jsou k dispozici především starší přehledové práce Georg Joseph ROSENKRANZ, *Graf Johann von Sporck, k. k. General der Kavallerie*, 2. přepracované vydání, Paderborn: Joseph Wesener, 1854; týž, *Johann Graf von Sporck, k. k. Oesterreichischer General der Kavallerie: Ein Abriß seines Lebens*, Paderborn: Wilhelm Crüwell, 1845.

⁴ Ani obrněnou paži nelze považovat za původní rodový erb. Očividně odkazovala na vojenskou kariéru generála Jana. Pokud by ostatně šlo o rodový erb, proč by se jej Šporkové zbavovali a dávali tím ostentativně najevo svůj nízký původ? K podobám erbu srov. Heinrich KADICH – Conrad BLAŽEK, *Der mährische Adel*, Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1899, s. 155, tablo 112; Rudolf Johann Graf MERAVIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel*, Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1886, s. 171–172, tabla 75–76; Pavel R. POKORNÝ, „Problematika šporkovského erbu,“ *Heraldická ročenka*, 1989, s. 56–61. Původní podobu erbu přináší v srdečním štítku Max von SPIESSEN (ed.), *Wapenbuch des westfälischen Adels II*, Görlitz: Verlag von C. U. Starke, 1901–1903, tablo 302.

⁵ Literatura k osobě Františka Antonína Šporka a dalších členů rodu je v současné době již velmi rozsáhlá, z četných příspěvků jmenujme například Arnošt BACK (ed.), *Krátké vypravování o životě Jeho Excelence pana Františka Antonína hraběte ze Sporcků, sepsané jeho pážetem Ferdinandem Rakovským v Kuksu 1. září 1778*, Kuks: Vlastivědné muzeum, 1938; Josef HANZAL, „Šporkova Lysá,“ *Středočeský sborník historický* 9 (1974): 105–117; Antonín Ignác HRDINA – Hedvika KUCHAROVÁ, *Kacířský proces s hrabětem F. A. Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu*, Ostrava: Key Publishing, 2011; Jindřich KOLDA, „Náměty k budoucímu šporkovskému badání,“ *Theatrum historiae* 9 (2011): 175–186; Radmila PAVLIČKOVÁ, „Nesmrtelná sláva vojevůdce: Pohřební kázání nad generálem Janem Šporkem, rodová komemorace a historiografie,“ *Historie a vojenství* 58, č. 1 (2009): 31–43; Václav PRŮCHA, „Rodinný archiv Šporků,“ *Sborník prací východočeských archivů* 10 (2005): 237–273; Pavel PREISS, *František Antonín hrabě Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha: Paseka, 2001; Vítězslav PRCHAL, „Vojáci fortuny: Bitevní triumf a společenská legitimizace v 17. století,“ *Dějiny a současnost* 32, č. 5 (2010): 34–37; Ladislav SVATOŠ, „Počátky hospitální nadace Františka Antonína Šporka v Kuksu,“ *Theatrum historiae* 9 (2011): 97–122; Jiří ŠŤÍL, „Šporkovský badatel a sběratel JUDr. Ernst Back (1876–1943): Příspěvek ke šporkovské historiografii,“ *Východočeský sborník historický* 11

Nákladné a ve stavovské společnosti rezonující soudní spory generálova syna Františka Antonína (1662–1738) s členy rodiny, právníky či jezuitu také dokládají přesvědčení o vlastní důležitosti. Bratr Františka Antonína a dědic Heřmanova Městce, Morašic a Hoříněvsi u Hradce Králové hrabě Ferdinand Leopold ze Šporku (1664–1711) se do dějin rodu i panství zapsal odlišně. Tím ovlivnil veřejné vystupování svých potomků v rámci rodových držav i ve stavovské společnosti. Jakým způsobem tedy ve stínu známějšího strýce stojící heřmanoměstečtí Šporkové legitimovali své společenské postavení, jak hromadili onen pověstný „symbolický kapitál“?⁶ A konečně jak se pokoušeli vystupovat před svými poddanými?⁷ Zodpovězení těchto otázek je díky torzovitosti pramenů nelehké. Doposud ale nebyly zcela využity prameny vzešlé z činnosti někdejšího heřmanoměsteckého magistrátu, zejména tzv. purkmistrovský manuál, přinášející zajímavé údaje o hraběcí rodině z přelomu 17. a 18. století.⁸ Rovněž písemnosti vzniklé činností římskokatolických duchovních správců největšího sídla šporkovských držav nebyly dosud vytěženy.⁹ Při jejich zpracovávání nicméně narážíme na metodologický

(2002): 209–246; Karel TRÍSKA, *František Antonín hrabě Špork*, Praha: Společnost přátel starožitnosti Československa, 1938; pro úplnost je nutno zmínit sérii kompilačních příspěvků Josef VÝBORNÝ, „Šporkové v Heřmanově Městci I–IV,“ *Chrudimské vlastivědné listy* 9, č. 5 (2000): 5–8; *Chrudimské vlastivědné listy* 10, č. 2–4 (2001): 5–7, 6–8, 6–8.

- 6 O konceptu „symbolické moci“ či „symbolického kapitálu“ Pierre BOURDIEU, „Social Space and Symbolic Power,“ *Sociological Theory* 7, č. 1 (1989): 14–25; též, „The Forms of Capital,“ in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Greenwood, 1986, s. 241–258; v českém prostředí se závěry tohoto badatele nechal inspirovat Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004.
- 7 V tomto ohledu jsou inspirativní studie Hans Werner GOETZ, „Vorstellungsgeschichte: Menschliche Vorstellungen und Meinungen als Dimension der Vergangenheit. Bemerkungen zu einem jüngeren Arbeitsfeld der Geschichtswissenschaft als Beitrag zu einer Methodik der Quellenauswertung,“ *Archiv für Kulturgeschichte* 61 (1979): 253–271; Rudolf SCHLÖGL, „Interaktion und Herrschaft: Probleme der politischen Kommunikation in der Stadt,“ in *Was heißt Kulturgeschichte des Politischen?*, Berlin: Duncker und Humblot, 2005, s. 115–128; Barbara STOLLBERG-RILINGER, „Symbolische Kommunikation in der Vormoderne: Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven,“ *Zeitschrift für historische Forschung* 31 (2004): 489–527; též, „Zeremoniell, Ritual, Symbol: Neue Forschungen zur symbolischen Kommunikation in Spätmittelalter und Früher Neuzeit,“ *Zeitschrift für historische Forschung* 27 (2000): 389–405.
- 8 Státní okresní archiv Chrudim (dále jen SOKA Chrudim), Archiv města Heřmanův Městec (dále pouze AM HM), inv. č. 372, č. knihy 2.
- 9 SOKA Chrudim, Děkaný úřad Heřmanův Městec (dále jen DÚ HM), inv. č. 1A, č. knihy 1A (*Liber memorabilium*); dále SOKA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5 (*Me-*

problém. Do jaké míry jsou záznamy radního písaře a farářů autentické? Črtali tito muži svá slova na papír nezávisle, nebo pod tlakem okolí? Probleskují v jejich záznamech vlastní názory? Přiznejme otevřeně, že na tyto otázky dnes už nelze jednoznačně odpovědět. Na druhou stranu prozrazují využití písemnosti pochopitelný zájem obyvatel Heřmanova Městce o hraběcí rodinu. Radní písař a duchovní mohli přejít události stavějící vrchnost do nelichotivého světla mlčením. Vrchnostenské úředníky a městské radní, bezprostřední nadřízené písaře, pojily četné vazby a měli dostatek možností k zákroku.¹⁰ Přesto o některých událostech písař i faráři náznaky učinili. Autoři využitých písemností tedy psali o své vůli, ale zároveň vědomě i podvědomě reflektovali názory okolí.¹¹ Předložená práce odráží charakter využitých pramenů, které můžeme hodnotit v kontextu současných vědomostí o (církvních) dějinách jako poněkud banální, pro heřmanoměstecké sousedy byly ovšem zachycené události velmi důležité.

1. NEBLAHÉ DĚDICTVÍ PŘEDKŮ

V souvislosti se snahou o proniknutí do způsobu vystupování třetí a čtvrté šporkovské generace před poddanými je nutno vrátit se k příchodu Šporků do Heřmanova Městce. Hned se nabízí první otázka: Co poddaní o původu svého pána věděli? O různých zvěstech, které o nové vrchnosti v roce 1661 kolovaly, se bohužel s odstupem více než 350 let nedozvíme. Byly tradovány pouze ústně. Jistě se vědělo o vojenských

morabilien Buch der Stadt Heřmannmiestetzer Pfarre). Kniha pod inv. č. 1A představuje výpis z knihy pod inv. č. 5, jenž se příliš neliší. Nelze říci, že by farní kroniky a manuál nebyly využity vůbec, spíše však nesoustavně a pouze pro potřebu vlastivědného bádání, srov. zejména Karel CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Chrudimském*, Praha: Archaeologická kommisie při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900, s. 157–169 (využívá farní kroniky); dále též *Chrudimsko a Nasavorko*, sv. 4, Chrudim: Výbor ku popisu okresu, 1926, s. 386–390 (využívá purkmistrovský manuál).

¹⁰ David NOVOTNÝ, „K otázce správního a právního pozadí hraničních sporů v raném novověku: Rozmíšky mezi panstvími Pardubice, Heřmanův Městec a statkem Medlešice v letech 1693–1694 a 1716–1725,“ *Sborník archivních prací* 65, č. 1 (2014): 3–108.

¹¹ Věrohodnost pramenů je pouze jednou stranou mince. Tou druhou pak je potíž s jejich dochováním či přenosem. K tomu zajímavě Arnold Esch, „Überlieferungs-Chance und Überlieferung-Zufall als methodisches Problem des Historikers,“ *Historische Zeitschrift* 240, č. 3 (1985): 529–570.

dovednostech generála Šporka, snad též kolovaly zvěsti o jeho bohatství (už jen proto, že skupoval jedno panství za druhým). Až na přelomu 18. a 19. století sepsal tehdejší duchovní správce Jan Josef Springer stručné dějiny Šporků, bezpečně ale vycházel ze starších záznamů (například matričních).¹² Přirozeně reflektoval „oficiální“ pohled na dějiny rodu. Jinými slovy, obcházel-li Heřmanovým Městcem zvěsti o nízkém původu šlechtického rodu, faráři je nezaznamenali. Navíc se časem klepy stejně vytrácely. Oficiální náhled na zakladatele rodové slávy je i tak zajímavý. Farář zdůraznil, že Špork pocházel z urozené katolické rodiny z paderbornského biskupství ve Vestfálsku. Nastoupil do vojenských služeb Maxmiliána Bavorského, odkud přešel (z hlediska Maxmiliána Bavorského zradil) k císařskému vojsku.¹³ Za své úspěchy na válečném poli byl povýšen do stavu svobodných pánů a poté hrabat.¹⁴ Pomineme-li vojenskou kariéru hraběte Jana, zaujme důraz na manželský původ z katolických rodičů. Proč to s odstupem desítek let duchovní správce zaznamenával? Navíc je nápadné, že v erbu nově kreovaného říšského hraběte nenalzáme původní rodové znamení. Pokud by pocházel z urozeného rodu, pravděpodobně by nějakým disponoval. I obyvatelům venkovského městečka to v době libující si v nejrůznějších symbolech muselo být zřejmé. Za těchto okolností heraldické reminiscence na rod Šporků, jimiž zejména generace vojevůdcových potomků téměř plýtvaly, potvrzovaly, že urozenost předků nebyla právě nejstarší.¹⁵

¹² SOkA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, zejm. s. 1–3; DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 1–4.

¹³ Odchod Šporka a generála Jana z Werthu do služeb císaře hodnotil vévoda velmi negativně, neboť se bez jeho svolení pokoušeli převést i část vojska. Nešlo o běžnou změnu pána a Maxmilián vypsal na dopadení přeběhlíků odměnu tisíc tolarů (za Wertha dokonce deset tisíc tolarů). Vyslal i rychlé posly, kteří napomínali plukovníky k věrnosti. Ani vztahy mezi Mnichovem a Vídní od března 1647 už neodpovídaly stavu z roku 1620 (Bavorsko se pokoušelo uzavřít separátní mír). Teze o Šporkově zradě tudíž není konstrukt sloužící k dehonestaci. K těmto událostem srov. ROZENKRANZ, *Graf*, s. 42–47; *týž*, *Johann*, s. 32–37.

¹⁴ K povýšení do hraběcího stavu srov. Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále jen SOA Zámorsk), Rodinný archiv (dále jen RA) Šporků, inv. č. 2. Zde rovněž vyobrazení nového erbu, v němž se obrněná paže přesunula mezi klenoty.

¹⁵ Omezíme-li se na město Heřmanův Městec, velký šporkovský erb zdobí průčelí chrámu sv. Bartoloměje a je i v interiéru, tzv. šporkovské lavičce (s vyřezanými figurálními motivy orla a lva) jsou v hřbitovním kostele Nanebevzetí Panny Marie. Heraldické motivy byly asi užity v dalších kostelech na panství (později je setřely novější úpravy). Setkávali se s nimi i návštěvníci Vápenného Podola, kde jednotlivé lázeňské domy nesly názvy „U hlavy Turka“, „U bílého lva“ a „U (černého) orla“. Nadužívání herald-

Kronikami zdůrazňovaný řádný původ hraběte Jana z katolických rodičů přirozeně můžeme považovat za floskuli. Na druhou stranu je ale obecně známo, že řádný původ a zachovalost představovaly ve šlechtickém a měšťanském prostředí zásadní podmínku k přístupu do úřadů (dvorských, zemských, městských, cechovních). Šporkové pocházeli z konfesijně smíšeného Paderbornska a zpochybnění jejich pravověrnosti a řádného původu mohlo ohrozit kariéru dalších generací rodu. Patrně ve snaze podobným dohadům předejít zdůraznili Šporkové své sepětí s katolickou částí Porýní i zasvěcením heřmanoměstecké zámecké kaple Třem králům.¹⁶ Tento kult není v českých zemích příliš silný, ale v Porýní (a přímo v Paderbornu) je tomu jinak.¹⁷ Zdůraznění řádného a urozeného původu ve farních kronikách a zasvěcení kaple Třem králům vyvracely pověsti o proměně pasáka vepřů v magnáta,¹⁸ přestože se

dické výzdoby je charakteristické i pro Kuks. K otázce heraldických motivů na městecském panství srov. stále platný přehled CHYTL, *Soupis památek*, s. 19, 145–148, 157–172, 202–204.

- ¹⁶ K vysvěcení kaple srov. SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 5v; též DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 5; též DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 12. Shodou okolností je Třem králům zasvěcena kaple nedalekého pardubického zámku, avšak nedomnívám se, že by tato skutečnost Šporky nějak ovlivnila. Pro ně byla podstatnější zkušenost z Paderbornska.
- ¹⁷ Ke kapli v paderbornském dómu Hans Leo DREWES, *Die Kapellen am Paderborner Dom*, Paderborn: Bistum Paderborn, 1992, s. 16–19.
- ¹⁸ V poslední době jsou ve věci původu Jana Šporka přijímány Honselmannovy závěry, Wilhelm HONSELMANN, „Johann Graf von Sporck (1600–1679) und seine Verwandten im Delbrücker Land,“ *Westfälische Zeitschrift* 136 (1986), s. 319–334. Jan se podle závěrů tohoto badatele narodil na selském statku, z rodu Šporků pocházel po matce, zatímco otec se na majetek přičlenil a převzal jméno předchozích vlastníků. K původu rodu též ROSENKRANZ, *Graf*, s. 4–9; týž, *Johann*, s. 4–9. Rosenkranz uvádí, že Špork pocházel z vrstvy zvané „kolonát“. Tento údaj převzal od paderbornského biskupa Fürstenberga, jenž se k původu hraběte Jana Šporka vyslovil ještě za generálova života. Rosenkranzova interpretace nevylučuje příslušnost Šporkových předků k ministerialitě, která do 17. století zanikla. Sám Fürstenberg tento termín použil v odlišném kontextu. Srov. Ferdinand von FÜRSTENBERG, *Monumenta Paderbornensia ex Historia Romana, Francica, Saxonica eruta, Et novis inscriptionibus, figuris, tabulis geographicis & notis illustrata*, Amstelodami: apud Danielem Elsevirium, 1672, s. 58. Biskup uvádí: „Hic inter bellicosae gentis viros, natales suos habuit Joannes Sporckius, humili quidem inter colonos ortu, sed militari & praecelsa supra natalium fortem indole: Ideo dum Martius calor juvenem ageret, & circum arma Caesaris sonarent, abjecto ligone armis se induit, utroque ad Catholici foederis, & inde ad Caesaris castra transit. Hinc per omnes militiae gradus provectus, bello Suecico, Gallico, Polonico, Danico & Turcico praeclaris semper facinoribus gloriam praestantissimi militis ac ducis exaequavit; dum bello demum Hungarico supremus exercitus Caesarei dux, rebelles Caesari submitteret, Hungari-

zmínky o tom, že budoucí hrabě pásl vepře (či jiná zvířata), často objevují. Ty přitom vycházejí přímo ze Šporkových slov, neboť Špork selský původ neskrýval.¹⁹ Dalším generacím Šporků (Janu Josefovi a Janu Václavovi) už ale tento stav nevyhovoval.²⁰ Dochované farní záznamy na

amque perdomaret. Quippe duo semper Caesarei belli fulmina Joannes Werthius, & Joannes Sporckius, uterque tanquam Cincinnati aetatis nostrae ex agro ad exercitus ducendos, hostesque fatigandos evocati.“

¹⁹ Rozdíl je pouze v druhu uváděného dobytka. Při vymáhání kontribucí v Erfurtu (1642) prý před důstojníky prohlásil: „Jungens, wenn mein Vater selig wüßte, daß sein Sohn, der früher ein Paar Kühe hüten mußte, jetzt solch eine Viedtrift hat, er würde sich vor Freude im Grabe umdrehen.“ Cit. dle Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben*, sv. 36, Wien: Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1878, s. 235. K okolnostem tohoto pro hraběte velmi úspěšného výpadu Eberhard WASENBERG, *Der erneuerte Teutsche Florus. An vielen, im vorigen eingeruckten, ungleichen Historien verbessert der Warheyt restituirt und biß ins Jahr 1647 continuirt*, Franckfort: Ritter, 1647, s. 496–497. Hrabě tehdy pobral u Erfurtu dobytek a movité věci za více než 30 000 tolarů. Podle člena Šporkova vojenského štábu hraběte Gaspara de Chavagnac se během tažení proti uherským vzbouřencům v roce 1670 generál zachoval podobně: „Notre général fut très satisfait du succès, mais encore plus de 100 000 florins qu’il rapportait, et de 400 gros boeufs de Hongrie, qu’il envoya dans ses terres de Bohême.“ Toto počínání pocho-pitelně nezůstalo na vídeňském dvoře bez povšimnutí, srov. Jean de VILLEURS (ed.), *Mémoires du Comte Gaspard de Chavagnac 1638–1669*, Paris: Ernest Flammarion, 1900, s. 257. V podobném duchu o Šporkově mládí píše též Georg Joseph BESSEN, *Geschichte des Bisthums Paderborn*, sv. 2, Paderborn: Joseph Wesener, 1820, s. 207–208. Bessen k původu uvádí: „Johannes Sporck wurde gegen das Jahr 1610 in Westerloh, einer Bauerschaft des Amtes Delbrück, auf dem Bauern-Gute Sporckshof geboren, und bekam nur einen dürftigen Unterricht in der Dorfschule zu Delbruck. Seine jugendliche Beschäftigung war das Hüten des Viehes.“ Friedrich Wilhelm BARTHOLD, *Geschichte des großen deutschen Krieges von Tode Gustav Adolfs ab, mit besonderer Rücksicht auf Frankreich*, sv. 2, Stuttgart: Verlag von S. Liesching, 1843, s. 469, už přímo píše, že Špork „als Schweinhirt aufgewachsen“. Toho se drží též editor Chavagnacových vzpomínek VILLEURS (ed.), *Mémoires du Comte*, s. 246, pozn. 3. Doslova uvádí: „Jean Sporck avant été porcher à Paderborn, en Westphalie, avant d’entrer au service de l’Empereur Ferdinand II.“ Pro detailnější rozbor nelichotivých konstatování o původu rodu zde bohužel není prostor, ačkoliv jde o zajímavou otázku. V zásadě se většina zdrojů shoduje na tom, že hrabě byl selského původu, a tedy v dětství pomáhal při hospodářství. Jan Špork si toho byl vědom a díky jeho upřímnosti to nemohli vyvracet ani synové. To zpětně vysvětluje, proč byl František Antonín Špork (přes veškeré své ambice) zdrženlivý k nabídkám na sestavení „vylepšeného“ rodokmenu. O nich PREISS, *František Antonín Špork*, s. 22–23.

²⁰ Proto se objevil pokus o prokázání urozeného původu rodiny, zachycený heřmanoměstskými faráři (srov. ŠOKA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 1–3; též DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 1–4). V době jeho sepisování se všeobecná povědomost o nízkém původu rodu vytrácela. Byla „převrstvena“ činy choromyslného Ferdinanda

konec prozrazují o Janu hraběti ze Šporku jen to, co chtěli jeho potomci. Konstrukt o řádném původu jim měl usnadnit etablování ve stavovské společnosti.²¹

Hrabě Jan přivedl na heřmanoměstecké panství nové tváře, zasloužil se o jeho stabilizaci a postupné zacelování válečných ran.²² Po generálově smrti a období poručenské správy se Heřmanova Městce ujal mladší ze synů. Až do 1. poloviny 90. let 17. století se oproti dřívějšímu příliš nezměnilo.²³ Z prvního excesu (vraždy štolby v roce 1693) vyvázl hrabě Ferdinand Leopold pouze s pokutou 1 500 zlatých. Poté se jeho psychické potíže začaly stupňovat a správa panství zůstala na bedrech úřednictva. Za napadení komorníka Jana Václava Vavrušky dýkou v roce 1701 byl Ferdinand Leopold Špork internován v Kladsku. Z internace uprchnul, kdekomu vyhrožoval a na panství byla uvalena kuratela. Nelze pochybovat o tom, že poddaní byli obeznámeni s tím, co se v hraběcí domácnosti děje. Ve městě se jistě otevřeně nehovořilo o sporech hraběte s manželkou Apolonií Rosálií Vratislavovou z Mitrovic a bratrem Františkem Antonínem, ačkoliv o nich téměř každý věděl.²⁴ Pouze v jednom případě se v dochovaných farních záznamech objevuje otevřená zmínka o šílenství hraběte. K roku 1708 zaznamenal duchovní správce, že panství spravovala hraběnka Apolonie za manžela, jenž zešílel („manyaci facti“).²⁵ Podobných poznámek mohli duchovní i radní písař učinit více, avšak ty se buď nedochovaly, případně nebyly převzaty do mladších prepisů. Farní záznam ještě nedokazuje obeznámenost měšťanstva či poddaných se situací. Takový důkaz ovšem nabízí Purkmistrovský manuál.²⁶

Leopolda. Jan Josef a Jan Václav navíc z urozených rodičů sami vzešli a nekomplikovali si život zbytečnými výstřelky jako strýc.

²¹ K této otázce PAVLIČKOVÁ, „Nesmrtelná sláva vojevůdce,“ s. 31–43. Pro rodovou genealogii tradovanou v Heřmanově Městci srov. SOkA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 1–3; též DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 1–4.

²² NOVOTNÝ, „K otázce správního a právního pozadí hraničních sporů,“ s. 34–46.

²³ Pro základní informace o jednotlivých členech rodu lze využít už citované SOkA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 1–3; dále také DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 1–4. Nejdostupnější přehled nabízí Vladimír POUZAR, *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, Brandýs nad Labem: Martin, 2000, s. 374–379. Poslední dítě se hraběcímu páru narodilo roku 1695. Do té doby lze tedy rodinné vztahy asi charakterizovat jako korektní. Víceméně spořádané poměry panovaly i ve správě panství.

²⁴ O těchto sporech v poslední době PREISS, *František Antonín Špork*, s. 94–100.

²⁵ SOkA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 7; DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 21.

²⁶ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 40v.

V tomto pramenu se setkáváme hned s několika zmínkami o kurátorech panství. Byl-li kurátor centrálními úřady dosazen, zcela jistě o tom museli vědět také poddaní a zámeční úředníci, které s měšťany pojila mnohá pouta.²⁷ Obeznameni s tím vlastně být museli, protože kurátoru podléhali. I kurátoři se však v 1. desetiletí 18. století měnili, což nebylo běžné. Jak si měšťané a venkovští poddaní asi vysvětlovali, že jednou je kurátorem pánův bratr, podruhé jeho choť, potřetí zase syn? Proč byl hrabě jednou z panství odvezen, pak slavnostně instalován krajským hejtmánem Leopoldem hrabětem z Valdštejna a následně se zase někam vytratil? Podobné otázky si musel klást snad každý. Nepřítomnost majitele na panství byla o to zjevnější, že už 5. června 1702 pokládal základní kámen farní budovy v Heřmanově Městci kurátor František Antonín Špork.²⁸ Ten téhož roku formálně stvrdil starší městská privilegia.²⁹ O dva roky později se Ferdinand Leopold na panství vrátil a kuratela byla zrušena. Opileckému hýření a pokračujícím sporům s příbuznými učinil přítrž nový přečin choromyslného hraběte. Ohrožoval totiž kočár sedleckého opata Jindřicha Snopka (v úřadu 1685–1709).³⁰ Místodržící zahájili další vyšetřování. O správu panství zase usiloval bratr, neobešlo se to však bez skandálu. Ferdinand Leopold ze Šporku nechal 18. června 1704 šturmováním na zvon svolat měšťany a vesnické poddané. Nařídil jim, aby zabránili Františku Antonínovi a jeho suitě v příjezdu do města. To se podařilo a u tzv. Stínadel (městského popravistiště a mrchoviště) musel hrabě František Antonín nechat kočáry obrátit.³¹ Pro hrdého pána na

²⁷ NOVOTNÝ, „K otázce správního a právního pozadí hraničních sporů,“ s. 35–43.

²⁸ Dle dobových zvyklostí však byla stavba kladením základního kamene fakticky ukončena, nikoliv zahajována. K této události srov. SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 120v; dále DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 8 a dále DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 20.

²⁹ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 13, č. kartonu 2.

³⁰ Jindřich Snopek se zasloužil o přestavbu sešlého sedleckého kláštera a náleží mezi jeho nejvýznamnější opaty v pobělohorském období, k čemuž srov. Štěpán VÁCHA, „Antiquitatis illustre monumentum: Die Klosterkirche in Sedletz und ihre Restaurierung von 1700–1709,“ *Umění* 56 (2008): 384–408.

³¹ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 40v. „Dne 18 Julii chtěje J[eho] Excell[ence] pan hrabě Frantz ze Šporku, lyskej, s celým svým dvorem sem do Heřmanového Městce vtrhnouti aneb jeti, jemu s poručení J[eho] Mil[osti] pana hraběte zdejšího Ferdinanda /tit[ulus]/, pana bratra jeho, od domácích spolčených sousedův, ano i s celého panství, skrze šturmování na zvon sem se zběhlých poddaných sedlákův, chalupníkův, podruhův a pacholkův, kteréžto vstříc jemu s kosami, zbrojí střelnou, šavlemi, kordy, vidlemi, podavkami a kejsami až k kapli aneb stínadlům se postavivše, jemu cestu zabránili a že zase se obrátiti a spátkem jeti musel, jej přinutili.“ Dnes

Lysé to byla značná potupa. František Antonín měl mezi radním personálem svého člověka, totiž písaře. Toho nechal Ferdinand Leopold Špork o den později vyhnat.³² Celá situace nasvědčuje tomu, že byl Ferdinand Leopold svými poddanými ctěn jako vrchnost přes veškeré konflikty a problémy. Poddaní zřejmě neměli přílišný zájem respektovat někoho jiného a situace jim částečně vyhovovala, neboť pološílený a s kdekým zneprátelený hrabě neměl tolik času a příležitostí k zásahům do správy města a panství. Vše fungovalo víceméně v souladu s přáními úřednictva a radních. Útok poddaných na ješitného bratra se však Ferdinandu Leopoldovi nevyplatil. Přitížil mu v probíhajícím vyšetřování a o necelý rok později hraběte krajští hejtmani zadrželi a odvezli z panství.³³

Správy panství se nakonec domohla hraběnka Apolonie Rosálie, která již roku 1706 přijímala přísahu poddanosti Anny Honbické a o dva roky později z jejího pověření (jakožto „nařízené administratorici“) obnovoval hejtman městský magistrát.³⁴ Dne 24. září 1710 ale císař vrátil správu panství Heřmanův Městec a Hoříněves do rukou Ferdinanda Leopolda ze Šporku. Už 6. listopadu zmocněnci obou stran provedli nezbytné právní úkony a v přítomnosti Leopolda hraběte z Valdštejna Špork převzal od manželky panství. Reakce městského písaře odpovídá svým „duchem“ záznamu o vyhnání Františka Antonína Šporka v roce 1704:

se místo konfliktu nachází u železničního přejezdu na silnici z Chrudimi do Čáslavi. Zmíněná kaple je zasvěcena sv. Jiří, vznikla několik let před incidentem a její finanční zajištění vyřešila fundace vdovy po zakladateli Jiřímu Leopoldovi z Waldenburgu, k čemuž SOKA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 21–23.

³² SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. fol. 40v–41r. „Dne 19. Julii bejvalej písař radní Karel Farář, protože špionem zdejšího lidu byl a lyskejm kundtšafty, pod hruškami před deštěm nad S[ub] V[oce] katovnou stojícím, jest donášel, s poručení Jeho Vysoce hraběcí Milosti pana, pana hraběte Ferdinanda /tit[ulus]/ z města vypověděn a poněvadž mezi panem Jiřím Klepítkou strany na třetí mandel oseté role písařské před maystrátem stvrzené porovnáni jestit rušil a jeden hanebnej S[ub] V[oce] o samých hovných znějící memoriál samým haněním pana Jiřího Klepítku oplejvající, maystrátu jest dodati směl, slovy náležitě potrestán jest byl a sice kdyby se zdržovati směl, arrestem by stížen byl.“ Poněkud peprný komentář dokládá, že se kauza vyhnání hraběte Františka Antonína minimálně části radních hodila k odstranění nepohodlného úředníka, jenž v konfliktu vsadil na nesprávného Šporka.

³³ SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 43v. „Dne 13. april[is] [1705] skrze p[ány] krajský hejtmany vyzdvižen jest s panství J[eho] Mil[ost] pan hrabě a do Prahy vezen byl, po jehožto odjezdu hned v zámku pečtili.“

³⁴ SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 46r.

Pán Bůch rač dáti J[eho] M[ilost]ti p[ánu] panu hraběti, aby se šťastně navrátit ráčil a na tom panství svém šťastně v spasitedlným zdraví a ještě s dlouhým věkem prodlouženým panoval, což srdečně jeden každý poddaný jemu přeje a vinšuje.³⁵

Přes přání poddaných, kteří veškeré skandály a tahanice svému pánovi tolerovali (ať už dobrovolně, nebo nikoliv), hrabě v čele svých dominií dlouho nevydržel. Rodinné poměry se nepodařilo uklidnit a Ferdinand Leopold se musel odebrat na léčení (spíše však do internace) do Badenu u Vídně, kde 28. dubna 1711 zemřel. Správu rodových statků podruhé získala hraběnka Apolonie Rosálie, z jejíhož příkazu byl 1. července 1711 obnoven magistrát.³⁶ Dny její správy však byly též sečteny. Po otcově úmrtí ukončili svou kavalírskou cestu dědicové šporkovských majetků a vrátili se 18. prosince 1711 po tříletém pobytu v zahraničí do Prahy.³⁷ Nedlouho po návratu z ciziny se správy majetku ujal nejstarší syn Jan Antonín Špork (jako kurátor je uváděn ještě koncem října 1713).³⁸ Majetkové vyrovnání zkomplikovala jeho předčasná smrt 26. června 1714.³⁹ Po vzájemné dohodě převzal panství Hoříněves Jan Michal ze Šporku (1692–1738), Heřmanův Městec zdědil Jan Josef (1693–1749) a nejmladší Jan Rudolf (1695–1759) se věnoval církevní kariéře. Pokračování rodu zajistil hrabě Jan Josef, zatímco Jan Rudolf výrazně zasáhl do duchovních a kulturních dějin 1. poloviny 18. století.

2. KONSOLIDACE A REKONSTRUKCE

Zpočátku na Jana Josefa Šporka čekaly úkoly, s nimiž patrně příliš nepočítal. Téměř dvacet let vládly na panství zmatky, hraběcí rodina byla terčem nejrůznějších klepů a její členové vyvolávali skandály. Jan Josef Špork musel konsolidovat panství, obnovit prestiž a vážnost celé-

³⁵ SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 49r.

³⁶ SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 50r.

³⁷ SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 50v. K cestám urozenců za vzděláním v poslední době souborně Jiří KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2013 (ke Šporkům zejm. s. 159, 388).

³⁸ SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 54r. Konstatování o jeho pozici kurátora je důležité, protože z něho vyplývá, že k 30. říjnu 1713 doposud nedošlo k úplnému majetkovému vypořádání.

³⁹ Jan Antonín odkázal k heřmanoměsteckému kostelu sv. Bartoloměje 2 500 zl., k čemuž srov. SOKA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 29–30.

ho rodu Šporků (strýc František Antonín a bratr Jan Michal nezanechali syny). Vedle uklidnění situace navenek (v rámci stavovské společnosti) bylo nezbytné manifestovat pozitivní změny též ve vztahu k poddaným. Po dlouhé době se v synovcově přítomnosti objevoval František Antonín Špork, což by před pár lety bylo nemyslitelné. Ačkoliv z krátkodobého hlediska úřednictvu a měšťanům vyhovovalo, že jim vrchnost do správních záležitostí „nemluvila“, z dlouhodobého úhlu pohledu nestabilita a provizorium ničemu neprospívaly. Snahy o vyřešení „zamrzlého“ hraničního sporu s pardubickým panstvím a medlešickým statkem toto tvrzení dokládají.⁴⁰ Nepodceňujme ani prestižní aspekt celé záležitosti. Jak na obyvatele panství, jehož majitel poštval na bratra poddané, pokusil se otrávit manželku, byl proti své vůli odvezen z panství, které spravovali rozhádání kurátoři, nahlíželi v okolí? Heřmanoměstečtí byli zvyklí na pravidelné pobyty vrchnosti dodávající městu na lesku. Po roce 1700 tam občas pobývala hraběnka (nevíme přesně, jak často nemocný hrabě), zatímco děti odjely v roce 1708 na kavalírskou cestu. Patrimoniální správa sice nějak fungovala, ale hejtman panství nepředstavoval rovnocenného partnera pro okolní vrchnosti a krajského hejtmana. Panství nebylo zvelebováno, nýbrž pouze spravováno.

Přijmeme-li myšlenku, že stavební tvář centra je odrazem prosperity celého panství a zájmů vrchnosti na duchovním životě poddaných,⁴¹ Heřmanův Městec a jednotlivé kostely spadající pod šporkovský patronát žádné radikální proměny od dob generála Jana Šporka neprodělaly. Město si udrželo podobu, kterou mu vtiskla rekonstrukce po požáru za-

⁴⁰ K tomu srov. NOVOTNÝ, „K otázce správního a právního pozadí hraničních sporů,“ *passim*.

⁴¹ Tato problematika úzce souvisí s konfesionalizací i mecenátem, přičemž relevantní literatura je skutečně rozsáhlá. Lze zmínit například Jens BAUMGARTEN, *Konfession, Macht und Bild: Visualisierung als katholisches Herrschafts- und Disziplinierungskonzept in Rom und im habsburgischen Schlesien (1560–1740)*, Hamburg: Dölling und Galitz, 2004, s. 10–102, 139–173; Zdeněk HOJDA, „Kultura pobělohorských měst,“ in *Česká města v 16.–18. století*, Praha: Historický ústav Československé akademie věd, 1991, s. 215–225; Ondřej JAKUBEC, „Katolický mecenát a konfesionalizace na předbělhorské Moravě,“ *Studia Comeniana et historica* 39, č. 81–82 (2009): 144–164; týž, „Zbožná reprezentace - reprezentativní zbožnost: Poznámky k uměleckému mecenátu kardinála Františka z Dietrichsteina,“ in *Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636): Prelát a politik neklidného věku*, Olomouc: Muzeum umění, 2008, s. 32–42; Pavel SUCHÁNEK, *K větší cti a slávě: Umění a mecenát opatů kláštera Hradiško v 18. století*, Brno: Barrister & Principal a Masarykova univerzita, 2007, a řada dalších.

loženém císařským vojskem v roce 1623 a následné drobnější opravy.⁴² Po příchodu Šporků byl rekonstruován zámek, z něhož se – soudě dle inventáře z roku 1706 – stalo pohodlné sídlo vrchnosti.⁴³ Generál doplnil inventáře několika kostelů na panství, ale do zásadnějších přestaveb se nepouštěl.⁴⁴ Důležitému postavení církve ovšem neodpovídal stav heřmanoměstecké fary. Nebyly-li k dispozici finanční prostředky ani na její reprezentativní přestavbu, ač ležela přímo na rynku u kostela sv. Bartoloměje, svědčí to o ustrnutí stavebního rozvoje rezidenčního města. Částečně dřevěnou faru nahradila v roce 1702 novostavba.⁴⁵ Až přesun sochy sv. Jiří na Velké náměstí symbolicky zahájil roku 1714 epochu rekonstrukcí.⁴⁶

⁴² K požáru srov. SOKA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 4; dále DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 6; dále též AM HM, inv. č. 153 (dar šindele ze sousedního panství). O požáru z roku 1623 také Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA (k vydání upravil Antonín REZEK), *Paměti I*, Praha: Matice česká, 1878, s. 295. Ke škodám na sakrálních stavbách po třicetileté válce například Lenka MATUŠÍKOVÁ – Alena PAZDEROVÁ (ed.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Chrudimsko*, sv. 2, Praha: Národní archiv, 2001, s. 596 a 603. Podle Soupisu poddaných byly na bývalém moravickém statku dva kostely, někdejší farní v Rozhovčicích (sv. Petra a Pavla) a filiální v Morašicích (sv. Víta). Rozhovická fara před lety vyhořela a její osazení by pro chudobu farníků nebylo možné. Bohoslužby zde konali chrudimský děkan a městecký farář. Příjmy a pohledávky záduší nebylo možno doložit, protože se kostelní registra nedochovala. Reálná výše příjmů záduší dosahovala prý sotva čtvrtiny nominální hodnoty. K heřmanoměsteckému panství v roce 1651 patřily kostely v Heřmanově Městci (farní sv. Bartoloměje a hřbitovní Panny Marie), filiální v Kostelci (sv. Petra a Pavla), Stolanech (sv. Mikuláše Biskupa), Hrbokově (sv. Václava). Fara ležela v Heřmanově Městci, ale o jejích příjmech či dluzích se nedalo nic zjistit. Opravy kostelů a vrchnostenských staveb byly nutné, ale na radikální přestavby nebyly prostředky a čas. Na tom se do konce 17. století mnoho nezměnilo.

⁴³ K čemuž srov. NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3131, sign. S 13/16 (svazek IV), č. kar. 2028. Exteriéry zámku byly o několik let později zachyceny na malbách Jana Rudolfa Šporka, jejichž reprodukce přináší PREISS, *František Antonín Špork*, s. 26–27.

⁴⁴ Tato doplnění dokládají písemnosti deponované v NA Praha, Arcibiskupství pražské I, sign. B 41–1; též sign. B 41–5 (detailní soupis inventáře chrámů na panství z roku 1669). I tak údaje odpovídají úvaze o pouhé údržbě kostelů a nezbytných opravách.

⁴⁵ SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 120v; dále DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 8; inv. č. 5, č. knihy 5, s. 20.

⁴⁶ Snad byl sv. Jiří chápán i jako ochránce před válečným nebezpečím, a proto mu z iniciativy Ferdinanda Leopolda Šporka, v ten čas nejvyššího lovcího, postavili roku 1697 sochu. SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 120v; dále DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 12.

Roku 1718 byl barokně přestavěn kostel sv. Petra a Pavla v Rozhovičích.⁴⁷ Ačkoliv šlo pouze o filiální kostel, při němž působil farář naposledy před třicetiletou válkou, ležela stavba na vrcholku dominujícím širokému okolí. Při cestě z Pardubic do Heřmanova Městce byla při vstupu na šporkovské državy nepřehlédnutelná. Přestavba kostela mohla být chápána jako daleko viditelný doklad péče Šporků o duchovní život poddaných. O něco později byl podobným způsobem upraven také kostel sv. Víta v Morašicích (v jehož případě se alespoň dochovaly náčrtky zobrazující podobu před násilnou regotizací v poslední čtvrtině 19. století).⁴⁸ V průběhu 20. let 18. století byly po Heřmanově Městci vztyčeny sochy sv. Václava, sv. Vavřince a roku 1730 též sv. Jana Nepomuckého. V případech prvních dvou je jako donátor zmiňován hrabě Jan Josef Špork. Stavba statuí k počtě sv. Václava a sv. Vavřince je do značné míry vysvětlitelná úctou, kterou hrabě choval k zemskému patronu (pojmenoval po něm kapličku, jeho syn byl pokřtěn druhým jménem Václav), respektive snahou získat ochránce před požáry. V případě sochy sv. Jana Nepomuckého jsou zásluhy sice formálně připisovány manželce hejtmána panství, ale ta jistě reagovala na dobovou atmosféru a uvědomovala si podíl svatovítského kanovníka a biskupa Jana Rudolfa Šporka na Nepomukově kanonizaci.⁴⁹ K radikální přestavbě města zatím nedošlo, neboť scházel počáteční impuls a Jan Josef Špork k ní nemohl poddané bezdůvodně nutit. Proto přenesl svou pozornost na jiný, nepoměrně ambicióznější projekt. Hrabě si totiž předsevzal vybudovat na svém panství

⁴⁷ K čemuž SOkA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 8; též DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 31.

⁴⁸ K podobě morašického kostela před úpravami v 19. století srov. SOkA Chrudim, Rodinný archiv Schmoranzů, inv. č. 42, ukl. č. 19. Dle plánu Františka Schmoranze st. šlo o jednoduchou stavbu s nepřilíši členitým průčelím.

⁴⁹ O nich například SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 78v–80r. K osobě Jana Rudolfa srov. například Pravoslav KNEIDL, „Šporkiana kreseb hraběte Jana Rudolfa Šporka,“ *Strahovská knihovna 20–21 (1985–1986)* [vydáno 1990]: 183–214; Antonín PODLAHA, „Hrabě Rudolf Špork a jeho kresby,“ *Památky archaeologické a mistopisné 20 (1902–1903): 451–465; 21 (1904–1905): 59–70, 98–126; týž, Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Pragae: Metropolitanani capituli Pragensis, 1912, s. 248–251; zmínky též v *Chrudimsko a Nasavrcko*, sv. 4, s. 385, 388–389, 410. Rozsáhlá a dosud málo využívaná korespondence tohoto preláta z let 1712–1756 je uložena v Archivu Národního muzea v Praze, fond Jan Rudolf Špork, část kreseb pak v Knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově.

místo společenského setkávání. Je pravděpodobné, že jeho realizaci reagoval na vzor poskytnutý strýcem.

3. *EXEMPLA TRAHUNT?* VÝSTAVBA PODOLSKÝCH LÁZNÍ

Toto místo se nalézalo ve Vápenném Podole u pramene údajně léčivé vody, kde Jan Josef Špork vybudoval lázně.⁵⁰ V záležitosti přímé participace Františka Antonína Šporka na založení podolských lázní bych ale byl opatrný.⁵¹ Předně František Antonín byl kurátorem příliš krátkou dobu na to, aby zakládal lázně. Navíc musel řešit jiné problémy než budování balneologického centra na bratrově majetku. Choval by se nelogicky a v podstatě protiprávně, neboť by zneužil zdroje spravovaného panství k diskutabilním účelům. I přesto inspirace kukušským vzorem naznačuje, že Jan Josef Špork neměl se svým strýcem vážnější konflikty (František Antonín v Podole dokonce pobýval).⁵² Jinými slovy vznik lázní a pobyty strýce nepřímou dokládají „konsolidaci“ i ve vztazích uvnitř hraběcí rodiny. Uvážíme-li, že Jan Josef byl nucen převzít správu panství, ve spolupráci s hejtmanem provést její stabilizaci, vyřešit vleklý hraniční spor, je dobu jejich výstavby možné posunout do 1. poloviny 20. let 18. století. Ostatně ještě roku 1718 investoval prostředky do oprav kostelů. I tak ovšem stavba lázeňského areálu probíhala rychle. Za její konec lze považovat vybudování poustevny a kaple sv. Václava, určené až pro padesát osob a dostavěné roku 1726.⁵³

⁵⁰ Omezené informace k podolským lázním a kapli SOkA Chrudim, Farní úřad Vápenný Podol, inv. č. 2, č. knihy 2, s. 21–25, 673–676. Zde zachycené údaje jsou zmatené, případně závislé na Veithově práci (viz níže), či na farních kronikách heřmanoměstských, neboť do zřízení lokálie roku 1788 Vápenný Podol faráři v Heřmanově Městci podléhal. Z literatury srov. též Jiří CHARVÁT, „Zaniklé lázně ve Vápenném Podole,“ *Chrudimské vlastivědné listy* 4, č. 5 (1995): 15–16 (autor převyprávěl Veitha), dále Kateřina Křížkovská, „Šporkovské lázně ve Vápenném Podole,“ *Chrudimský vlastivědný sborník* 17 (2013): 287–299 (autorka řadí vznik lázní do kontextu barokní balneologie, ale nevyužívá níže uvedený starý tisk či archivní prameny).

⁵¹ K této otázce například Křížkovská, „Šporkovské lázně ve Vápenném Podole,“ s. 287–299.

⁵² O pobytech Františka Antonína ve Vápenném Podole a jeho usmíření se synovcem například PREISS, *František Antonín Špork*, s. 28; z regionální literatury *Chrudimsko a Navařcko*, sv. 4, s. 410–411.

⁵³ Údajně pro ni Jan Josef Špork našel místo tak, že v jeho přítomnosti za bezvětrí spadla větev ze stromu. Kaple byla čtyřboká („viereckig“), se třemi okny (proti vchodu,

Hrabě při budování lázní neponechal nic náhodě a požádal o odborné posouzení kvalit podolského pramene čáslavského krajského fyzika Jana Adama Veitha, jehož práce vyšla německy a česky v letech 1725 a 1728.⁵⁴ Její vydání dokládá, že tehdy byly lázně už zařízeny a tisk měl posloužit k jejich propagaci. Duchovní péči o hosty sloužily kaple a poustevna, které byly dokončeny jako poslední. Sakrální objekty sice nechal Špork postavit až na závěr, v žádném případě to ale neznamená jejich malý význam. Péči o duchovní blaho hostů barokní balneologie neoddělitelně spojovala se starostí o tělo. Jedno bez druhého nebylo představitelné.⁵⁵ Podobně jako v Kuksu dotvářela lázeňské panorama poustevna, k níž se přicházelo od kaple. Dobové vnímání léčby těla a duše dokládá také

polední straně a západu) hezky zařízená, s malou věžičkou krytou šindelem, v níž se nalézal zvonek (umíráček). Uvnitř byl původně mariánský obraz (bez signatury či datace). Vstup do kaple byl situován proti polední straně, zárubně dveří byly vytesány ze škvovádského pískovce a nad nimi se nacházel pamětní nápis o stavbě. Původní kaplička stála 64 let a do zřízení samostatné lokálie v Podole v roce 1788 do ní dojížděl sloužil mše heřmanoměstecký kaplan, a to v období od 1. května do 28. září každou neděli a ve svátky (tj. v době lázeňské sezóny). Nad kaplí k polední straně stála v lese dřevěná poustevna sv. Ivana, k níž vedly široké schody. Bezprostředně kolem poustevny snad existovala malá zahrádka či sad s ovocnými stromy. Po 38 let zde žil poustevník Josef od Sv. Marie („Joseph a S. Maria“), který dle vzpomínek podolských pamětníků pocházel z bohaté čáslavské rodiny. Pro tyto údaje srov. SOKA Chrudim, Farní úřad Vápenný Podol (dále pouze FÚ VP), inv. č. 1, č. knihy 1, fol. 45v–49r. Do této Pamětní knihy lokálie Podolské je vevázán svazek *Beschreibung des Badeortes Kalkpodol auf der fürstlich Rudolph-Kinskyschen Alodialherrschaft Herzmann-Miestetz im Chrudimer Kreise* (fol. 31r–54v).

- ⁵⁴ Jan Adam VEITH, *TherMae PoDoLenses A NoVo ResVrgentes, Beato WenCesLao Votae. A neb: Z dlouhého Spaní Zapomenutí vzbuzená Zdravá Podolská neb Svatého Václava Lázeň. V Královském Chrudimském Kraji Na Panství Heřmanův Městec nazvaném. A k těmúz Patřící Vesnici Podol se vynacházejících Poznovu spolu s svou starožitností Příležitosti s Hojitedlnými Mineraligemi s Oučinkami a Užíváním k prospěchu vínšovaného vzdravení na Světlo vydaná a v tomto Běžícím 1725 Roce v krátkosti sepsaná, Praha: Vytištěná v Parze [sic] u Labaunských dědiců skrze Vojtěcha Vilíma Veselého factora, 1728; týž, *TherMae PoDoLenses A NoVo ResVrgentes, Beato WenCesLao Votae. Oder Das aus slangem Schlaf der Bergessenheit ermunterte Heylsame Podoler- oder S. Wenceslai-Baad. In dem königl. Chrudimer Creyß, Auff Der Herrschaft Herschman-Miestetz genannt. Im darzu gehörigen Dorff Podol von neuen, sammt seinem Alterthum, Gelegenheit, heylsamen Mineralien, Würckung und Gebrauch abn [sic] das Tag-Licht zur Beförderung der gewünschten Genesung*, Prag: gedruckt in Carolin bey denen Labaunischen Erben, 1725. Česká mutace je překladem německého vzoru a je užívána i v tomto textu.*
- ⁵⁵ Na toto důležité propojení poukazují PREISS, František Antonín Špork, s. 227–254; dále též Kateřina KŘÍŽKOVSKÁ, *Lázeňství jako kulturní fenomén českého baroka: Ideová koncepce lázní v Kuksu, Duchcově, Karlových Varech, Křesoboru a jinde*, diplom. práce, Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2011, s. 15–20 a 31–32.

záznam písaře Františka Ignáce Kříže. Ten spojuje výstavbu lázní se svěcením zvonů a rekonstrukcemi kostelů na heřmanoměsteckém panství.⁵⁶ Tomu odpovídá také legenda o doslova zázračném nalezení stavebního místa pro kapli.⁵⁷ Za těchto okolností je tedy nutné vnímat i výstavbu lázní jako integrální součást péče Šporků a duchovní život svěceného panství, nikoliv pouze jako čistě profánní a reprezentativní akci.

Jan Josef zjevně nehodlal přiznat, že se při budování lázní inspiroval strýcovým příkladem (včetně výstavby sakrálních budov). Fyzik Veith prohlašoval, že dle Šporkem poskytnutých podkladů se o podolském pramenu zmiňují urbáře heřmanoměsteckého panství z let 1586 a 1689. Na lázně se ale prý časem pozapomnělo. Veith tím vyvolával dojem, že „z toho se s dostatkem dokazuje, že tato v nově zbuzená lázeň, která před dávnými léty potřebným dobře sloužila, nyní poznovu povstává, předce ale něco nového jmenovaná býti nemá, protože v té nyní nalezené prospěšnosti již předtím neduživým k dobrému pomáhala.“⁵⁸ Toto tvrzení je nicméně problematické. V době sestavování staršího z údajných urbářů (1586) nenáležel Vápenný Podol k heřmanoměsteckému panství, nýbrž ke statku Stolany. Zůstává proto otázkou, zda by se v něm údaje o lázni vůbec objevily. Existenci podobné písemnosti pro Heřmanův Městec či Stolany z tohoto roku ostatně nelze doložit.⁵⁹ Stejně tak údajný urbář z roku 1689 není dochován. Dnes víme pouze o urbáři z roku 1658.⁶⁰ O využívání vodního zdroje k léčebným účelům v pramenech ze 17. století informace nenalzáme, jeho existenci to však nepopírá. Voda zde asi skutečně prýštila, ale byla obyvateli využívána prozaičtěji. Krajský fyzik upřednostnil prokazování starobylosti lázní před historickou skutečností a v intencích přání hraběte Jana Josefa se pokoušel popřít inspiraci Kuksem.

Lázně byly stejně jako přilehlá kaplička pojmenovány po zemském patronu. Byly pohodlně vybaveny „mnohými čistebnicemi, pokoji, komorami, kuchyňmi a sklepy, nýbrž také dobrým tractamentem, kterým

⁵⁶ K čemuž srov. SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 80r.

⁵⁷ K ní srov. SOkA Chrudim, FÚ VP, inv. č. 1, č. knihy 1, fol. 45v–46r.

⁵⁸ VEITH, *Thermae Podolenses*, sf. (předmluva ke čtenáři).

⁵⁹ Nenašel jsem náznak o její existenci jinde, srov. SOA Zámorsk, Velkostatek Heřmanův Městec; též Jiří KUBA a kol., *Soupis východočeských urbářů*, Zámorsk: Státní oblastní archiv v Zámorsku, 1997, s. 50–51, č. 35.

⁶⁰ SOA Zámorsk, Velkostatek Heřmanův Městec, inv. č. 2, č. knihy 2.

jednomu každému podle jeho žádosti a libosti poslouženo býti může“.⁶¹ Voda se v lázeňských budovách pojmenovaných podle figur ze šporkovského erbu ohřívala v měděném kotli a vany byly opatřeny dvěma čepy k regulaci její teploty. Podolská voda obsahovala podle Veithova dobrozdání minerální soli, vitriol, síru a další látky, které považoval v souladu s dobovými názory v menších koncentracích za zdraví prospěšné. Lázně vedle léčby (těla i duše) samozřejmě sloužily „Vysoce hraběcímu Šporkovskému Rodu k věčnému rozmnožení chvály a slávy“.⁶²

Jan Josef Špork zamýšlel povýšit Vápenný Podol na společenské centrum, ale bez dochované evidence dnes už nezjistíme skladbu hostů v počátcích existence lázní. Lze aspoň částečně využít Veithem zaznamenané případy uzdravení. Dle tohoto přehledu se v lázních objevovali především obyvatelé heřmanoměsteckého a pardubického panství. Nejvýznamnějším z léčených byl panský obroční písař, dále se setkáváme s rychtářem a měšťany z Heřmanova Městce a Pardubic. Část záznamů o uzdravení se týká pouhých sedláků.⁶³ Význam lázní ve Vápenném Podole tedy během prvních let jejich existence nepřekročil hranice regionu. Pokud by se zde léčila významná osobnost, zcela určitě by byla Veithem na Šporkovo přání zaznamenána. Hosty nejzvučnějších jmen tak zůstávali kukský strýc a zejména biskup Jan Rudolf, jemuž prý pobyty znamenitě svědčily.⁶⁴ Opakované pobyty pražského světícího biskupa svědčily i lázním a uváděly je do širšího povědomí. Zopakujme tedy, že vedle zmíněného uklidnění rodinných poměrů můžeme vznik balneologického centra vnímat jako projev konsolidace panství, rodové reprezentace a ve shodě s názorem radního písaře za součást péče o duchovní život poddaných.

⁶¹ VEITH, *Thermae Podolenses*, s. 5. Ve shodě s Křížkovskou však lze pochybovat, zda všech těch pohodlných vymožeností skutečně užívali všichni hosté, nebo pouze ti movitější a významnější, srov. KŘÍŽKOVSKÁ, *Lázeňství jako kulturní fenomén českého baroka*, s. 25. Na druhou stranu se však chudší návštěvníci ve Vápenném Podole léčili, což příznává čáslavský krajský fyzik v soupisu uzdravených, srov. VEITH, *Thermae Podolenses*, s. 40–48.

⁶² VEITH, *Thermae Podolenses*, sf. (závěr úvodní dedikace). Nezbyvá než opět zdůraznit, že reprezentaci a zbožnost v tomto případě nelze násilně oddělovat.

⁶³ VEITH, *Thermae Podolenses*, s. 40–48.

⁶⁴ *Chrudimsko a Nasavrcko*, sv. 4, s. 410 (dle biskupových dopisů).

4. JAN RUDOLF ŠPORK A UTVÁŘENÍ VEŘEJNÉHO OBRAZU RODU

Investice do kostelů a jejich výzdoby, zasvěcení lázní sv. Václava a stavění soch dokládají zbožnost a barokní patriotismus Šporků. Každá slavnost související s rekonstrukcemi chrámů či doplňováním jejich inventáře byla z hlediska vrchnosti vhodnou příležitostí k reprezentaci. Zdaleka přitom neběželo pouze o sezvání vlivných hostů, ale také o přítomnost poddaných. Mnoho dokladů tímto směrem k dispozici není, avšak alespoň svěcení zvonů 4. června 1725 stálo současníkům za zaznamenání. Mezi obyvateli města a panství tato událost rezonovala, jelikož ještě o pět let později radní písař připomínal onu slavnost v soupisu zvonů patronálních kostelů (sv. Bartoloměje, Nanebevzetí Panny Marie a kaple sv. Jiří v Heřmanově Městci, sv. Víta v Morašicích, sv. Petra a Pavla v Rozhovicích, sv. Mikuláše Biskupa ve Stolanech, sv. Petra a Pavla v Kostelci a sv. Václava v Hrbokově).⁶⁵ Vedle faráře Jana Fyrglara, rodáka z Vysokého Mýta a heřmanoměsteckého duchovního správce po čtyři desítky let, bylo přítomno mnoho duchovních, členové rodiny Šporků a především sedlecký opat Otto Zahrádecký (v úřadu 1719–1731),⁶⁶ jež svěcení prováděl. Tato skutečnost by neměla zapadnout. O dvě desetiletí dříve Ferdinand Leopold Špork jeho předchůdce Jindřicha Snopka (v úřadu 1685–1709) ohrožoval zbraní. Jan Josef Špork mohl pozvat ke svěcení jiného preláta, v čemž mu už tehdy mohly svými kontakty napomoci bratr Jan Rudolf jakožto kanovník Metropolitní kapituly u sv. Víta.⁶⁷ Proto vnímám tuto událost jako pokus o usmíření či omluvu útočnickova syna. Před zraky hostů a poddaného lidu činí na rynku před kostelem symbolickou tečku za jedním ze skandálů Ferdinanda Leopolda Šporka.⁶⁸ Z dochovaných pramenů vyplývá, že se svěcení netýkalo jen nových zvonů, nýbrž všech již existujících a osazených. Takový krok by byl zbytečný, pokud by se za slavností neskrývalo ještě cosi jiného. Kromě odčinění prohřešku otce to asi souviselo i s dokončenými přestavbami kostelů a podolskými lázněmi. Termín předpokládané

⁶⁵ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 67r.

⁶⁶ K působení Zahrádeckého v úřadu přináší informace mj. na základě údajů z jeho náhrobníku Helena Hocková, *Náhrobky, náhrobníky a epitafy vyšší církevních hodnostářů 17. a 18. století v českých zemích*, dipl. práce, Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2011, s. 38–39.

⁶⁷ Kanovníkem byl od roku 1720, k čemuž srov. SOA v Zámrsku, RA Šporků, inv. č. 58, č. kar. 3.

⁶⁸ O zmíněné události SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 80r.

výstavby podolské kaple totiž koliduje se svěcením zvonů. Hosté se po skončení svěcení možná odebrali na kúru do Podola (nebo se po jejím absolvování dostavili do Heřmanova Městce), případně zde probíhaly ceremonie související s výstavbou kaple.⁶⁹

Několik let po založení lázní by zmíněná kaple asi už nesla jméno Jana Nepomuckého. Tohoto světce velmi uctívali členové hraběcí rodiny i zámečtí úředníci. V kanonizačním procesu sehrál významnou roli Jan Rudolf Špork, což neušlo pozornosti poddaných jeho bratra.⁷⁰ V očích radního písaře Františka Ignáce Kříže a dalších sousedů měl Jan Rudolf na kanonizaci dokonce lví podíl. Ač byl „svatý Jan Nepomucký, patron a krajan této naší české země (...) od lidu za svatého vyhlášen“,⁷¹ přesto bylo nutno vyjednávat o oficiální kanonizaci s Římem. Kanonizační proces byl podle Kříže zakončen „felicissimae skrz neustálé sollicitirování od J[eho] Vys[oké] hrab[ěcí] [milosti] vysoce důstojného pána, p[ana] Rudolfa, S[vaté] ří[m]ské říše hrab[ěte] ze Sporcku, našeho šťastně panujícího pána, p[an]a hraběte, pana bratra, kostela svatovítského canovníka a nyní skrz jeho maerita od [Jeho] [Svat]osti papežské v Adriatu učiněného biskupa a domácího papežského praelata“.⁷² Radní písař byl dokonce přítomen oslavám pořádaným v Praze k počtě nového zemského patrona od 9. do 16. října 1729. Nevíme, zda byl Kříž jediným obyvatelem šporkovského panství, který byl tehdy v Praze. S ohledem na zásluhu Jana Rudolfa Šporka předpokládám, že v doprovodu jeho bratra byli přítomni další Městečtí. Radní písař popsal slavnostní procesí a neskrýval své okouzlení:

Řícti mohu, že tak říkáje [sic] věc nemožná jest, by mé oko aneb či z potomkův mých takovou slavnost spatřiti mohlo.⁷³

⁶⁹ Tomu nasvědčují zmínky v pamětní knize podolské lokálie, neboť její základní kámen měl být položen roku 1726. Pokud však i v tomto případě (jako u heřmanoměstecké fary či kapucínského kláštera v Chrudimi) kladení základního kamene značilo již stavbu dokončenou či probíhající, její zahájení by bylo možno posunout právě do roku 1725. K tomu srov. SOkA Chrudim, FÚ VP, inv. č. 1, č. knihy 1, fol. 35v.

⁷⁰ K jmenování vyjednavatelem ve věci kanonizace Jana Nepomuckého srov. SOA Zámorsk, RA Šporků, inv. č. 60, č. kar. 3. Ke kanonizaci srov. Vít VLNAS, *Jan Nepomucký: Česká legenda*, Praha: Paseka, 2013².

⁷¹ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 78v.

⁷² SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 79r. Ke jmenování kanovníkem a biskupem srov. SOA Zámorsk, RA Šporků, inv. č. 58 a 61, č. kar. 3.

⁷³ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 79v.

V očích Františka Ignáce Kříže byla tato barokní oslava zároveň triumfem Šporků. O necelý rok později čekala velká slavnost také Heřmanův Městec. Jan Rudolf Špork v ní opět hrál důležitou roli.

Jan Josef hrabě ze Šporku, „majíc milostivou a otcovskou o své věrné podané podle těla i podle duše pečlivost“,⁷⁴ uspořádal v květnu 1730 v Heřmanově Městci další festivity. Z hlediska pásaře Kříže šlo o nový důkaz nepřetržité péče Šporků o duchovní blaho poddaných.⁷⁵ Biskup Jan Rudolf přijel na bratrovo panství, aby během svatodušních svátků biřmoval 3 325 osob.⁷⁶ Prvního dne uděloval svátost v kapli sv. Tří králů, další dva dny v kostele sv. Bartoloměje a následně po dva dny opět na zámku. Slavnost byla z hlediska poddaných velkolepá, i když při ní asi panoval zmatek. Do malého města se totiž sjely stovky lidí. První den se na zámku konaly bohoslužby určené pánu a hostům. V dalších dnech ale do zámku přicházeli i poddaní. Uspořádání podobné festivity bylo pro krajského hejtmana a přisedícího zemského soudu Jana Josefa Šporka výhodné z prestižních i ekonomických důvodů. Projevil se též jako starostlivá vrchnost, jejímž „vysokému hraběcímu domu dej Bůh za tu nesmírnou milost, jak zde na zemi, tak někdy na nebi, větší čest a slávu“.⁷⁷ František Ignác Kříž o biřmování informuje se značným zaujetím, neboť z jeho hlediska (a jistě i dle dalších heřmanoměstských sousedů) šlo o mimořádnou událost. Svátost biřmování ostatně bývala udělována častěji v Chrudimi a z dochovaných písemností farní či městské provenience není možné uspořádání této festivity v Heřmanově Městci před

⁷⁴ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 80r.

⁷⁵ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 80r. „Anno 1730 J[eh]o Vys[oká] hrab[ěcí] Milost pán, pan Jan Josef S[vatě] řím[ské] říš[e] hrabě z Sporku (...), kde za svého šťastného a svatého panování kostely vystaviti jako rozhovskej, item Capli svatého Václava, též lázně v Podole obnoviti, pak vesměs všeckny filiální, ano i zvony z celého panství ze všech kostelů, jakž consignati de Anno 1725 vejš položené dokazuje, skrz vysoce důstojného p[ána] p[ana] praelata Otto Zahrádeckýho, kláštera sedleckýho opata, v přítomnosti mnoho duchovních, panstva, zde na rynku před kostelem vedle fary posvětiti dal.“

⁷⁶ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 80v; též *Chrudimsko a Nasavrcko*, sv. 4, s. 388. Nelze pochybovat o tom, že ve srovnání s jinými barokními festivitami šlo o nízké číslo. Ovšem konstatování o mimořádném významu jinak běžné události pro obyvatele malého městečka neplatí jen pro Heřmanův Městec, například srov. Bohumil TETOUR, „Udílění svátosti biřmování ve Strunkovicích nad Blanicí v 18. a 19. století“, *Zlatá stezka* 17 (2010): 143–154.

⁷⁷ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 80v.

rokem 1730 doložit.⁷⁸ Z formulace Křížova zápisu vyplývá i přesvědčení, že by se bez spolupráce Jana Rudolfa a Jana Josefa ze Šporku roku 1730 v Heřmanově Městci nekonalo nic.

Biřmování mělo z hlediska interpretace jeho širšího významu zajímavou dohru. Mlynář Jiří Naňka svátost přijal v zámecké kapli sv. Tří králů, ale poté v opilosti „vypovídal kmotrovství“ a ztropil výtržnost. Františka Ignáce Kříže znevážení svátosti pohoršilo natolik, že neváhal a vylíčil je na stránkách Purkmistrovského manuálu.⁷⁹ Díky tomu se dozvídáme nejen o přístupu poddaných do zámecké kaple během slavnosti, ale též o určitém „neduchovním“ rozměru události. Přinejmenším poskytla příležitost k sousedskému setkávání. Naňka byl zjevně již dospělým mužem a hospodářem na rodinném mlýně. Biřmování se však dočkal až ve vyšším věku. Podobných případů bylo asi více.

Proč k udílení svátosti biřmování na Heřmanoměstecku po delší dobu nedošlo, není snadné říci. Důvody lze spatřovat ve zmatcích na panství za předešlé generace Šporků. Město a panství navíc závěrem 17. a počátkem 18. století době opakovaně sužovaly epidemie a průchody vojsk za válek s Osmanskou říší a Francií.⁸⁰ Po větší část 17. století navíc dokládají dochované relace nedobrá stav církevní správy na Chrudimsku.⁸¹ Vedle obecného nedostatku kléru k tomu přispěl i úplný zánik

⁷⁸ Ve sledovaném období k tomu došlo v letech 1734 a 1739. V obou případech opět biřmoval Jan Rudolf Špork, a to v kapucinském kostele sv. Josefa, k čemuž srov. SOkA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 333, fol. 50v.

⁷⁹ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 81r. Radní písař Kříž poznamenal, že „Jiří Naňka, mlynář z Crhovskýho mlejna, jsouc právě v ten čas zde přítomnej, kde J[eh]o biskupská a hraběcí Milost p[án] pan Rudolf z Šporku a biskup z Adratu v Capli Svatých Třech Králův v zámku zdejší biřmovati ráčil, on ale Jiří Naňka z opilství u Černého orla svému kmotrovi /protože se taky biřmovati dal/ své kmotrovství vypovídal a jiná rouhanlivá slova proti té svatosti mluvil, skrz co od práva zdejšího do arrestu vzatý, a s vyslanými třech toho svědků examen slavné Appellati pražské od vzáct[ného] Magistrátu města tohoto Heřmanova Městce udany jest“. Naňka byl dle pokynu apelačních radů napomenut, odsouzen k úhradě soudních poplatků (přes 38 zlatých) a poté propuštěn.

⁸⁰ O přítomnosti vojska ve sledovaném období zejména SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2.

⁸¹ Relace o stavu kostelů v kraji v NA Praha, Arcibiskupství pražské I, sign. B 41–1 a B 41–5. Údaje o doslova katastrofálním stavu církevní správy na Chrudimsku v roce 1637 přináší na základě archivního materiálu František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský: Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623*, Praha: Arcibiskupská knihtiskárna, 1886, s. 441–442. Vikář František Řehoř Čichovský vinil ze špatného stavu pány, kteří podle jeho názoru neměli na zlepšení situace zájem a uzurpovali desátky z opuštěných gruntů, všude

katolické farní sítě v předcházejících staletích a velký územní rozsah pražské arcidiecéze, tvořené až do pokročilejší 2. poloviny 17. století téměř celým územím Čech (na rozsáhlém území byly důsledná kontrola a prosazování předpisů obtížněji proveditelné).⁸² Ke zlepšení duchovní péče o obyvatelstvo koncem 17. a počátkem 18. století podle mínění současníků přispívala misijní činnost chrudimských kapucínů mezi obyvateli krajského města a poddanými okolních panství.⁸³ Jejich dům a kostel sv. Josefa (v němž Jan Rudolf biřmoval v letech 1734 a 1739) z pověření Arnošta Vojtěcha z Harrachu vysvětil v letech 1662 a 1665 Matouš Ferdi-

se zdržovali predikanti, poddaní utíkali na Moravu, nesvětily se svátky, ve vikariátu působilo sotva 26 kněží (včetně pěti výpomocných) atd. I ze Soupisu poddaných podle víry (srov. pozn. 42) vyplývá, že se v oblasti po skončení třicetileté války zdržovalo množství nekatolíků a na heřmanoměsteckém panství byl jeden dokonce hejtmanem (u katolického rodu Berků z Dubé, tehdejších majitelů, překvapivá skutečnost).

⁸² Zejména v případě biřmování upozornil nedávno Jiří Mikulec na obecné zanedbávání povinnosti jeho udělování v 17. století, jelikož to bylo pro sídelní biskupy velmi náročné a nikoliv nezbytné pro spásu věřících. Tak MIKULEC, *Náboženský život*, s. 104, s odkazem na Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, sv. 1 (1695–1777), Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1987, s. 220–221. Z tohoto úhlu pohledu není nadšení radního písaře Kříže z biřmování v Heřmanově Městci zase tak překvapivé.

⁸³ Na tuto skutečnost poukazyval ve své zprávě české komoře z roku 1657 podkomoří věnných měst Jindřich Kustoše ze Zubřího a z Lipky, srov. SOkA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7094, č. kar. 640. O misiích i vztazích mezi šlechtou a chrudimskými kapucíny svědčí četné odkazy (ty byly samozřejmě spravovány syndikem). Mezi donátory nalézáme hrabata z Thunu, barony Kustoše ze Zubřího, hrabata ze Schönfeldu, Šporcky a také chrudimské měšťany. K tomu srov. NA Praha, Řádový archiv kapucínů (provinciálát a konventy), rkp. č. 101 (*Liber memorabilium ab anno salutis 1656 usque ad anno 1784*), pag. 2–6 (odkazy), resp. passim (pro činnost mezi poddanými). Ve sledovaném období (cca 1650–1730) byli kapucíni mezi aristokracií poměrně oblíbeni. Šlechta tím mj. reagovala na postoje císařské rodiny, jejíž členky patřily k významným kapucínským donátorkám (mj. se tak v císařské rodině ostatně objevilo do té doby neobvyklé jméno Josef). Ke vztahu Habsburků a kapucínů Pavel PREIS, „České královny z rodu Gonzagů a kapucíni,“ in *Kořeny a letorosty výtvarné kultury baroka v Čechách*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 126–152. V této souvislosti upozorňuji, že roku 1671 navštívil generál Špork Loretto a pak byl s poctami náležejícími vítězi nad Turky přijímán v Římě papežem a kardinály, k čemuž ROSENKRANZ, *Graf*, s. 112–114. K této cestě Johann Heinrich Zedler stručně uvádí: „Im Jahre 1671 reisete derselbe mit einem grossen Gefolge nach Loretto, und ward auf seiner Rückreise von dem Pabste mit Ablass in der letzten Todes-Stunde vor sich und seine Nachkommen bis ins dritte Glied beschenckt.“ Srov. Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, sv. 39, Leipzig: Verlegst Johann Heinrich Zedler, 1744, s. 368.

nand Sobek z Bilenberku, pozdější první královéhradecký biskup.⁸⁴ Větší část Chrudimska ale do královéhradecké diecéze náležela až od roku 1782, takže byl vliv tamějších biskupů na sledovaný region v 1. polovině 18. století omezený.⁸⁵

Epilogem pro Heřmanoměstecké významného roku 1730 bylo vztyčení sochy sv. Jana Nepomuckého na tzv. Malém rynku. Šlo o prostor před zámekem, jímž procházela spojnice Chrudimi s Čáslaví. Jednalo se o místo exponované společensky i komunikačně. Iniciátorkou umístění sochy byla manželka hejtmana panství Jana Štěpána Klepítky.⁸⁶ Datum odhalení ne zvolila donátorka náhodně. Před rokem probíhaly oslavy kanonizace Jana Nepomuckého, nad kterými žasnul písař Kříž.

Během několika let dojmy z biřmování částečně přehlušily další události a světské starosti. Šporkům poskytly příležitost ukázat poddaným vlídnou tvář a dopomoci jim (a tím i sobě) k větší prosperitě. Císař Karel VI. roku 1732 napomenul města, aby si nechala konfirmovat privilegia. Heřmanův Městec obdržel poslední významnější výsady od Rudolfa II. a sousedé se obávali roboty a odebrání práva na tzv. solní handl.⁸⁷ Město sice disponovalo vrchnostenskými potvrzeními privilegií, ale konšelé věděli, že záleží jen na hraběti, bude-li je respektovat.⁸⁸ Nakonec dosáhl

⁸⁴ Ke svěcení srov. například NA Praha, Řádový archiv kapucínů (provinciálát a konventy), inv. č. 185, č. krab. 314 (založení a výstavba kláštera, 1641–1713).

⁸⁵ Královéhradeckému biskupovi však na Chrudimsku náleželo od konce 17. století panství Chrast (včetně rozsáhlejší enklávy u Hlinska), které bylo z duchovní správy pražského arcibiskupa vyňato a podřízeno právě nově vzniklé diecézi. Až do roku 1782 to způsobovalo určitá nedorozumění, neboť chrastecké panství se nekrylo s existujícími farnostmi. Tato nejasnost v zásadě vedla ke zřízení samostatného vikariátního úřadu se sídlem v Chrastí. I jeho hranice však byly proměnlivé a ustálily se až v 19. století. Po roce 1782 se situace v církevní správě obecně zlepšila. Například biskupské vizitace a s nimi spojené udělování svátostí se konaly častěji. K tomu srov. údaje rozptýlené ve fondech SOKA Chrudim, Vikariátní úřad Chrudim; SOKA Chrudim, Vikariátní úřad Chrast; SOKA Chrudim, Vikariátní úřad Skuteč. Pro územní rozsah chrasteckého vikariátu a okolnosti jeho vzniku lze využít též zevrubný úvod k archivní pomůcce, srov. František ŠÁDA, *Archiv Vikariátu Chrast*, Chrudim: Okresní archiv v Chrudimi, 1973, s. 1–22 (= archivní pomůcka č. 102).

⁸⁶ SOKA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 9; DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 34; dále též AM HM, inv. č. 372, fol. 81v. „11. 10. 1730 byla Statue sv[atého] Jana Nepomuckého na Malým rynku s nákladem urozené paní Anny Františky, vlastní manželky uroz[eného] pana J[ana] Štepfana Klepítka, v ten čas zdejšího představeného hejtmana, rozené Štrykovy, na svůj postament, jakž se spatřuje, vyzdvížena.“

⁸⁷ SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 88r.

⁸⁸ K vrchnostenským konfirmacím z doby Šporků srov. SOKA Chrudim, AM HM, inv. č. 13, č. kar. 2, (konfirmace kurátora Františka Antonína z 6. června 1702), inv. č. 2603

Šporkova souhlasu s jejich užíváním a zároveň povolení odeslat opisy k panovnické konfirmaci. Po více než roce pak Karel VI. potvrzení vydal a 17. února bylo veřejně čteno sousedům.⁸⁹ Přibližně v témže období došlo ke zrušení cechovních artikulů a jejich nahrazení státem nadiktovanými normáliemi. Konfirmace městských a cechovních privilegií se přirozeně děla „proti jisté quotě peněz“.⁹⁰ Šporkovští poddaní se stali objektem unifikačních snah státu a svou hřivnou přispěli i k obhajování velmocenského postavení podunajské říše. Bez písemného souhlasu Šporka nemohlo město užívat výsad a pomýšlet na jejich odeslání do Vídně. Hraběte jeho laskavost nic nestála a poddaní mu byli vděční. Ekonomický přínos konfirmace nešlo přesně určit, ale to bylo vedlejší. Symbolická hodnota privilegií byla důležitější.

Heřmanoměstečtí měli formálně zaručeno pořádání trhů, ze kterých plynuly do pokladny určité peníze, a měšťané byli schopni realizovat své obchody. Za pár měsíců byly tyto příjmy potřebné, neboť Heřmanův Městec 7. října 1733 vyhořel. Shořelo třicet domů, kostelní věž se zvony a chrámový krov, zemřelo několik lidí.⁹¹ Město se vzpamatovávalo pomalu, kostel byl opraven a zvony přelity. Ze zbytků kovu nechal Jan Josef Špork ulít nový zvon sv. Bartoloměje a jeho komorník Václav Hortulán umíráček. Tyto zvony 15. září 1735 světil Jan Rudolf Špork.⁹² O pět let později bohužel postihl město další požár. Popelem lehlo 86 domů, znovu kostel a věž se zvony. Škody dosáhly výše 75 000 zlatých.⁹³

(konfirmace barona Jana Šporka z 1. května 1662), inv. č. 2604 (konfirmace Ferdinanda Leopolda z 3. září 1684), inv. č. 2605 (konfirmace Jana Josefa ze 4. června 1714). Císařská konfirmace Karla VI. (dnes SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 14, č. kar. 2) byla vydána v Karlových Varech 30. června 1732, kdy císař nejspíše rozhodl, zatímco ostatní data zmiňovaná písařem odpovídají zlistinění či předání zástupcům města.

⁸⁹ SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 89v.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ SOkA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 9; též DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 38. Oheň neúmyslně založila manželka Václava Veselého, když ve stropě a na půdě chalupy v Kostelecké ulici hledala s otevřeným ohněm cvrčky.

⁹² SOkA Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 109v; též DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 9; DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 39. K jmenování sufragánem pražského arcibiskupa srov. SOA Zámorsk, RA Šporků, inv. č. 63, č. kar. 3.

⁹³ SOkA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 9; též DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 43. „Eodem [1740] 12. Sept[embris] 11 ½ hora ante meridiem evenit hic incendium ingens quo 86 domus, parochia quoad tectum et unum cubile Cappelari Josephi Skala cum stabulamentis, Ecc[les]ia, Turris cum campanis, conflagnarunt, quod damnum ad 75 000 fr. numeratum est.“

Tato katastrofa umožnila Šporkům ve spolupráci s měšťany vyřešit palčivý problém, symbolicky završit konsolidační úsilí a dodat rezidenčnímu městu dominantu. Heřmanoměstečtí Šporkové totiž měli oproti svým příbuzným na Lysé nad Labem a Kuksu zásadní problém. Nedisponovali reprezentativním místem posledního odpočinku. Generál Jan Špork byl pochován v Lysé nad Labem a pak přenesen do hrobky ve špitálu v Kuksu. To samozřejmě příliš nevyhovovalo části jeho potomků. Tím spíše, že Kuks přešel do rukou Sweerts-Šporků, s nimiž toho „praví“ Šporkové už mnoho společného neměli. Bylo by logické, že se k funerálním účelům využije kostel sv. Bartoloměje v Heřmanově Městci. Stará a původně renesanční stavba podobnému účelu už nevyhovovala. Proto Šporkové přikročili k její rozsáhlé rekonstrukci. Chrám sv. Bartoloměje vévodil tzv. Velkému rynku a celému centru města. Okolo stály až do výstavby nové školy v roce 1896 domy o několik metrů nižší, fara byla rovněž budovou utilitární a prostou. Nepoměr mezi měšťanskými domy, farou a kostelem si lze dnes představit stěží. Je ale stále patrné, že se ohromný chrám na velkoryse koncipované (a poloprázdné) náměstí jaksí nehodí. Sakrální středobod města a panství dělila od sídelního zámku řada domů a silnice. Nešlo o ideální barokní kompozici, ale na radikální řešení v duchu Františka Antonína Šporka (zbourání části města či stavbu úplně nového chrámu na jiném místě) nebyly prostředky a pravděpodobně ani chuť. Proto je dodnes zjevné, že se o chrám sv. Bartoloměje Šporkové s poddanými dělili. Alespoň hlavní vchod nakonec ozdobil velký kamenný šporkovský erb (další malovaný je v interiéru). Jan Josef Špork zemřel 17. června 1749 a byl u sv. Bartoloměje pochován.⁹⁴ Dokonce na další úpravy kostela, opraveného prozatím jen provizorně, odkázal peníze. S přestavbou tedy počítal a jeho syn k ní po otcově skonu přikročil. Prozatím se pozornost soustředila (ve shodě s odkazem Jana Josefa) na chrámovou věž, do níž roku 1752 zavěsili nový zvon, později na ní byl umístěn kříž.⁹⁵ Poté Jan Václav Špork

⁹⁴ Tak SOKA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 9; též DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 45. „A[nno] D[omini] 1749, die 19. Junii obiit pie in D[omi]no Excellentis[simus] D[omi]nus Joan[nus] Jos[ephus] Comes de Spork, sepultus ad S[anctum] Bartholomaeum, qui legavit pro exusta turri 1000 fr.“ Kromě toho však odkázal dalších 700 zlatých na sloužení 52 mší ročně příslušným kaplanem.

⁹⁵ Srov. SOKA Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 9; též DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 47–48. „A[nno] 1752. Campana magna S[ancti] Bartholomaei dicta (...) ad novam turrim extracta [sic] fuit. (...) A[nno] 1754. Crux ingentis /7 Ehlen/ magnitudinis ad turrim extracta et turris finita fuit.“

přikročil k celkové rekonstrukci chrámu sv. Bartoloměje, i když postup stavebních úprav zůstává nejasný. Základní kámen byl položen 25. června 1756, ale stavba už asi probíhala.⁹⁶ Je dokonce možné, že tehdy byly hrubé stavební práce dokončeny. Vnitřní výmalbu dokončil malíř Ballo v listopadu 1762.⁹⁷ Hrabě Jan Václav Špork sice nákladnou stavbu zrealizoval, ale koncem 18. století celé panství prodal a spočinul jinde. Také jeho strýc Jan Rudolf našel místo posledního odpočinku daleko od Heřmanova Městce. Zemřel 21. ledna 1759 a pochovali jej u sv. Víta na Pražském hradě.⁹⁸ Právě on se zasloužil o povznesení pošramocené prestiže Šporků a snad také spolupůsobil při radikální přestavbě chrámu sv. Bartoloměje, neboť měl z rodiny nejsnazší přístup k vynikajícím architektům navazujícím na diezenhoferovskou školu.

I když Šporkové reprezentativní chrám sv. Bartoloměje dokončili, rodovou hrobkou se tento kostel nestal. Nijak to však nesnižuje zásluhu Jana Josefa a jeho syna Jana Václava o vybudování rodové „nekropole“. Heřmanoměstečtí Šporkové se tím odlišili od Sweerts-Šporků na Kuksu a Lysé. Zapomnělo se na excesy Františka Antonína a Ferdinanda Leopolda ze Šporku (vraždy, tři pokusy o ni), na veřejnou ostudu vyvolanou hádkami mezi kurátory počátkem 18. století, na napětí mezi poddanými. Rodová větev sídlící na Chrudimsku vystoupila z otcova a strýcova stínu a její členové získávali posty ve státní správě a významnější postavení v církevní hierarchii (Jan Josef se stal přísedícím zemského soudu a krajským hejtmanem, Jan Rudolf pražským světicím biskupem, Jan Václav apelačním prezidentem a direktorem dvorské hudby). Sňatky spojily Jana Josefa a Jana Václava s významnými rody (hrabaty Věžníky a Clary-Aldringeny).⁹⁹

⁹⁶ Záznam o kladení srov. SOKa Chrudim, DÚ Heřmanův Městec, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 10; též DÚ, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 49 („posuit lapidem angularum“).

⁹⁷ Srov. SOKa Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 10; též DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 55. „Eodem [1762] 10. 9bris altera cupa Ecc[les]iae in qua martyrium S[ancti] Ap[osto]li Bartholomaei effigiatum a pictore domino Ballo finita.“ K osobnostem z tohoto uměleckého rodu Pavel PREISS, *František Karel Palko: Život a dílo malíře sklonku středoevropského baroka a jeho bratra Františka Antonína Palka*, Praha: Národní galerie, 1999; slovníková hesla s odkazy na další literaturu Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců II (L–Ž)*, Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1993, s. 238–239.

⁹⁸ K čemu například SOKa Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 10.

⁹⁹ O sňatku Jana Josefa městecký duchovní poznamenal: „Dominus Joannes Josephus Comes de Spork duxerat in suum Thorum Herulam Comitem Annam Mariam natam antiquissimorum Bohemiae Comitum de Wiežnik (...).“ Tak SOKa Chrudim, DÚ HM, inv. č. 1A, č. knihy 1A, s. 2; také DÚ HM, inv. č. 5, č. knihy 5, s. 2. Vnímá tedy Věžní-

Jan Josef a Jan Rudolf se od svých předků vůbec výrazně lišili. Nešlo o různé vojáky, přepjaté sebevědomé a svárlivé jansenisty, nýbrž o kultivované a umírněné šlechtice. Jejich otec a strýc si byli v řadě ohledů velmi podobní. Především vyhledávali a přitahovali spory. Onu umírněnost Jana Josefa a Jana Rudolfa tedy ovlivňovala snaha vědomě se s tímto neblahým „dědictvím“ předchodí generace rozejít. Přesto však nikdy nebudeme vědět, co si o činech otce, strýce a děda mysleli.

5. ZÁVĚR

Shrneme-li útržkovité informace, pocházející od radního písaře Františka Ignáce Kříže a heřmanoměsteckých duchovních správců, docházíme k několika zajímavým závěrům. Jan Josef a Jan Rudolf promyšleně pracovali na svém veřejném obraze. Zašli tak daleko, že se usmířili se strýcem Františkem Antonínem. Tím se rozcházeli také s názledem matky. Minimálně v případě stavby lázní se Jan Josef nechal stavitelem proslulého špitálu dokonce inspirovat, ačkoliv se snažil současníky přesvědčit o opaku. Tento projekt přizpůsobil okolnostem, krajinnému reliéfu i možnostem panství. Lesku lázní sloužily pobyty Jan Rudolfa a zmínky o prospěšnosti kůry v biskupově korespondenci také nemusely představovat pouhé prázdné konstatování. Městečtí Šporkové ovšem disponovali menšími finančními zdroji než František Antonín Špork. Manželství Ferdinanda Leopolda totiž bylo požeňáno hned několika mužskými potomky a majetek se mezi ně rozdělil. Nemocný hrabě a jeho choť nadto nebyli nejlepšími hospodáři, takže i v tomto směru bylo co napravovat. Určitý pořádek přinesl až příchod hejtmána Klepítky.¹⁰⁰

Po nástupu Jana Josefa Šporka byly stavební aktivity v režii vrchnosti umírněné. Hrabě nebudoval zbytečně a přehnaně pompézně. Zámek byl dostatečně vybaven, po delší dobu však nebyl jako rezidence soustavně užíván, a tak jistě vyžadoval nutné úpravy. Rekonstrukce filiálních kos-

kovou jako příslušníci váženého rodu. O Clary-Aldringenech podobnou uznanou poznámku sice neučinil, ale teplejší páni už patřili mezi skutečnou aristokracii i bez jeho pochvaly. Nejodstupněji ke sňatkům v rodu Šporků srov. *POUZAR, Almanach českých šlechtických rodů 2001*, s. 374–379.

¹⁰⁰ V čele patrimoniální administrativy se poprvé objevuje roku 1714, srov. *SOka Chrudim, AM HM, inv. č. 372, č. knihy 2, fol. 58r, 59r; též AM HM, inv. č. 380, č. knihy 10, fol. 195r–197r.*

telů představovaly akce větší, ale opět nepřepínaly možnosti patrona. Rozsáhlejší stavební aktivity nutně přinesly zhoubné požáry. Následné úpravy kostela sv. Bartoloměje souzněly se snahou o vybudování rodového pohřebiště a s péčí o duchovní život na panství. Do tohoto rámce náleží i vznik podolských lázní, spojujících dle dobového náhledu péči o tělo s péčí o ducha. Tato starost o duchovní život poddaných splývala se snahami o rodovou reprezentaci a odpovídala dobovým trendům. Realizaci těchto záměrů výrazně napomáhal Jan Rudolf Špork, papežský domácí prelát, titulární biskup adriatský a pražský světicí biskup.¹⁰¹ Jan Josef Špork jeho postavení využíval a krátce po kanonizaci Jana Nepomuckého, vnímané poddanými jako úspěch vrchnosti, uspořádal roku 1730 biřmování. Vztahy mezi oběma bratry byly harmonické, což byla v rodině doposud výjimka. Snažili se o zahlazení nepříznivých dojmů z minulosti, a to před poddanými Jana Josefa i před dalšími obyvateli Chrudimského kraje, za jehož správu starší z bratří odpovídal z titulu hejtmána.¹⁰² Vzájemná podpora při povznesení prestiže rodu Šporků nebyla jednosměrná. Jan Josef rekonstrukcemi sakrálních objektů a pořádáním zbožných festivů prezentoval svou zbožnost a nepřímo podporoval bratra. Zdroje heřmanoměsteckého panství byly Janu Rudolfovi k dispozici, což prelátovi usnadňovalo kariéerní vzestup.

Přiměřenost a umírněnost v chování vůči urozeným sousedům, členům rodiny a poddaným posilovaly společenskou prestiž a zároveň odpovídaly rodovým možnostem. Jan Josef a Jan Rudolf postupně a trpělivě budovali Šporkům postavení, což plně zúročil Jan Václav. Šporkové jistě reagovali na dobové trendy, uvažovali v intencích rodové reprezentace a barokní zbožnosti (obojí přitom prakticky splývalo), ale veškeré snahy reflektovaly konkrétní okolnosti. Budeme-li na výše uvedené události nahlížet s odstupem, přinášelo snažení obou bratrů výsledky

¹⁰¹ Dle dochovaných dokumentů v rodinném archivu Šporků nebylo jmenování titulárním biskupem spojeno s úřadem světicího biskupa. Adriatským biskupem byl Jan Rudolf jmenován v únoru 1728, srov. SOA v Zámrsku, RA Šporků, inv. č. 61, č. kar. 3. Pražským světicím biskupem se stal až v březnu 1732 po nástupu dosavadního světicího biskupa Daniela Josefa Mayera na arcibiskupský stolec. Jan Rudolf zároveň zůstal kanovníkem Metropolitní kapituly u sv. Víta, srov. SOA v Zámrsku, inv. č. 63, č. kar. 3.

¹⁰² Kupříkladu roku 1739 světil Jan Rudolf hrabě Špork oltáře sv. Františka a sv. Antonína v chrudimském kapucínském klášteře, důležitém duchovním centru kraje i města, k čemuž srov. Kapucínská provinční knihovna Praha, Rukopis 412, s. 284 (*Index rerum totius archivi: Index Annalium Patrum Capucinatorum Provinciae Boemiae*). Tato události byla spojena s již zmíněným udílením svátosti biřmování.

v dané době poměrně běžné (opravy a výstavby kostelů), méně obvyklé (výstavba lázní) i takové, které by bez vysokého postavení Jana Rudolfa v církevní hierarchii nebyly možné (biřmování). I když biřmování nepředstavuje z obecnějšího hlediska výjimečnou událost, ne každý majitel panství měl bratra, který byl oprávněn tuto svátost udělovat a jenž v Římě jednal o kanonizaci nového zemského patrona. A právě o to Šporckům šlo: Nepříznivý dojem z předchozích generací byl spoluprací zbožného Jana Rudolfa a decentního Jana Josefa zapomenut.

**Piousness and Family Representation with the Sporcks' Estate Heřmanův Městec
in the 1st Half of the 18th Century**

Keywords: Sporck (Family); Nobility; Art History; Church History; Heřmanův Městec (Bohemia, Chrudim District); Piousness; Cultural Relations

Abstract: This paper is focused on piousness and the family representation of the Counts of Sporck on the Heřmanův Městec estate (East Bohemia) in the 1st half of the 18th century. The founder of this noble clan, Johann of Sporck (approximately 1600–1679), was born as a member of a peasant family near Paderborn, Germany and began the social rise of the Sporcks. He was under military duty with the Duke of Bavaria and consequently (as of 1647) served Emperor Ferdinand III. Sporck became a general and a rich and powerful magnate during the Thirty Years' War and the consequent struggles. The public fame of this new noble family was harmed, however, by the General's son Ferdinand Leopold (1664–1711), who murdered his own butler, attacked his wife and other persons, and caused public commotion as well as conflicts with the elder brother Franz Anton (1662–1738). Ferdinand's sons Johann Joseph (1693–1749) and Johann Rudolf (1695–1759), Bishop (in partibus) of Adriathea and suffragan Bishop of Prague as well, worked at improving the damaged public reputation of the Sporcks through devout acts and care for the spiritual lives of their subjects on the Heřmanův Městec estate. Noble family representation was connected with Baroque piousness in this case and point.

Mgr. David Novotný, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta UP
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
dav.novotny@gmail.com